

Scrie un eseu argumentativ, de 2 -3 pagini, despre *personajele dintr-un basm cult studiat*, pornind de la ideile exprimate în următoarea afirmație critică: „Basmul e un gen vast. [...] Caracteristica lui e că eroii nu sunt numai oameni, ci și anume ființe himerice, animale... Ființele neomenești din basm au psihologia lor misterioasă. Ele comunică cu omul, dar nu sunt oameni. Când dintr-o narațiune lipsesc acești eroi himerici, n-avem de-a face cu basmul.” (George Călinescu, *Estetica basmului*)

Basmul este o narațiune deliberat fantastică, definită ca specie a genului epic din literatura populară sau cultă, care prezintă confruntarea dintre două categorii opuse – Binele și Răul -, simbolizate prin personaje pozitive și negative. Din această confruntare, Binele iese învingător, deoarece basmul propune modele de conduită, idealuri prețuite de omul din popor. Din literatura populară, specia a trecut și în literatura cultă, basmul cult exprimând viziunea artistică a unui singur creator. Dacă la origine această creație literară se comunica nemijlocit, prin viu grai, în literatura cultă oralitatea stilului este rezultatul procesului de elaborare artistică ilustrând concepția unui singur creator.

Ion Creangă, unul dintre scriitorii care s-au impus în literatura română prin originalitatea stilului, a lăsat posterității o operă variată, aducând în literatura cultă farmecul și spontaneitatea literaturii populare. *Povestea lui Harap-Alb*, considerată „sinteză a basmului românesc” (Nicolae Ciobanu), se dezvoltă pe un tipar narativ tradițional, particularizat prin intervențiile autorului cult, care supune materialul epic unui proces de transformare în funcție de propriile structuri mentale și de propriile concepții.

Particularitățile esențiale ale basmului cult apar la nivelul modalităților narării (dialogul dobândește pondere în cadrul narațiunii, naratorul obiectiv devine adesea complice al cititorului, renunțând la relatarea impersonală), la nivelul tiparului narativ (prin multiplicarea numărului de probe pe care trebuie să le parcurgă eroul în procesul maturizării sale) și la nivelul personajelor (care sunt investite cu o psihologie aparte, fiind caracterizate complex și devenind, prin aceasta, memorabile). În basmul cult, mai mult decât în basmul popular „ființele neomenești... au psihologia lor misterioasă.” *Povestea lui Harap – Alb* propune cititorului o serie largă de eroi „himerici”, care apar în acțiune în momente esențiale.

Personajul este una dintre instanțele narrative esențiale ale textului epic. Este o individualitate (persoană) înfățișată după realitate sau rod al ficțiunii, care apare într-o operă epică sau dramatică, fiind integrată – prin intermediul limbajului – în sistemul de interacțiuni al textului literar. Personajul poate fi definit printr-o multitudine de perspective: cea morală (raportul dintre individ și colectivitate), ontică sau filozofică (raportul dintre om și univers) și estetică (raportul dintre realitate și convenția literară). Când se află în centrul acțiunii și polarizează atât atenția, cât și afectivitatea cititorului, el devine erou.

În basme, personajele „nu sunt numai oameni, ci și anumite ființe himerice, animale, dar acestea sunt simple măști pentru felurite tipuri de indivizi.” (G. Călineascu)

Personajele din basm sunt „ființe de hârtie”, cum le numea Roland Barthes. Trăiesc numai în lumea ficțiunii, nu au consistență, dar mimează realitatea și uneori „concurează starea civilă”. Alteori nu au nicio legătură cu realitatea, sau e doar o legătură simbolică, bazată pe o idee – zmeii.

Clasificarea personajelor, în orice tip de proză, se poate face după diverse criterii, care vizează implicarea în acțiune, categoria estetică reprezentată, caracteristicile fizice și morale, rolul în schema narativă etc. Astfel, se poate vorbi despre: personaj pozitiv / negativ, real / fabulos, principal / secundar / episodic, protagonist / antagonist, funcțional / de fundal, plat / rotund, bidimensional / tridimensional etc. Referindu-se numai la personajele de poveste, Vladimir Propp, în *Morfologia basmului*, identifica șapte tipuri principale: răufăcătorul, donatorul / furnizorul, ajutorul, fata de împărat (personajul căutat) și tatăl ei, trimițătorul, eroul, falsul erou. Într-un basm, nu este obligatoriu să apară toți acești actanți, iar un actor poate însuma două – trei roluri. Dacă avem în vedere această clasificare, în *Povestea lui Harap – Alb* apar: eroul (Harap – Alb), răufăcătorul / trimițătorul (Spânul), ajutorul – calul, personajele hiperbolizate, albinele, furnicile, donatorul – Sfânta Duminică, falșii eroi – frații. La această schemă se adaugă fata împăratului Roș și tatăl ei.

Harap – Alb este personajul principal al basmului, funcțional, pozitiv, protagonist și eponim. Numele lui are rezonanță oximoronică, îmbinând contrariile (*harap* care, în sens larg, înseamnă „negru”, poate face trimitere a ideea de rob, în timp ce *alb* se asociază cu ideea de stăpân). Este un erou atipic, deoarece reunește calități și defecte, spre deosebire de prototipul folcloric. Este un personaj real și nu fabulos, nu are calități supranaturale, fiind considerat de George Călinescu un flăcău de la țară, datorită mentalității sale. În termenii lui E. M. Forster

este un personaj rotund și nu plat, deși se manifestă în toate secvențele narative aparent la fel, dar suportând, în fond, procesul inițierii. Apariția defectelor este inovația adusă de basmul cult prototipului folcloric. Harap – Alb este naiv, lăsându-se păcălit de Spân, neputincios, întrucât nu poate trece de proba pădurii – labirint și nu respectă porunca tatălui său, ceea ce va conduce la sancțiunea în planul probelor, care se multiplică. Printre calități se remarcă bunătatea, sociabilitatea, onestitatea și demnitatea. Acestea îl particularizează din punct de vedere moral, detașându-l de modelul folcloric. Portretul eroului se definește treptat, prin caracterizare directă (făcută de narator) și prin caracterizare indirectă, din care se desprind cele mai multe trăsături (eroul participă la numeroase probe inițiatice).

În categoria antagoniștilor se înscriu atât personaje umane, cât și nonumane. Spânul este primul antagonist. El modifică destinul crăișorului, aducându-l la condiția omului obișnuit. Ca slugă a Spânului, fiul de crai învață umilința și dobândește înțelepciune. Și în cazul acestui personaj, basmul cult se îndepărtează de modelul folcloric. Spânul nu este numai un personaj negativ, secundar, ci are un rol esențial în inițierea eroului, dobândind statut de pedagog neîndurător. S-a propus și interpretarea potrivit căreia Spânul este un alter ego al eroului, o imagine a sinelui negativ, purificată prin probele inițiatice. Între antagoniștii umani ai eroului se încadrează și Împăratul Roș, a cărui duritate îl învață pe novice să nu aștepte îndurare și milă de la nimeni.

În categoria antagoniștilor nonumani se înscriu Ursul Cerbul. Animale cu funcție magică, Ursul și Cerbul reprezintă simbolic etape ale maturizării: confruntarea cu ursul înseamnă maturizarea fizică, dobândirea forței primare, iar confruntarea cu Cerbul înseamnă maturizarea voinței, a spiritului, deoarece Harap – Alb reușește, de această dată, să-și domine instinctele, ascultând sfatul Sfintei Duminici.

O categorie aparte în basmul analizat o reprezintă personajele care ar putea fi numite „de tranziție”, reunind atât caracteristici umane, cât și nonumane, prin puterile pe care le posedă. Este interesant de remarcat că unele personaje cu aspect uman, chiar banal – Sfânta Duminică, Spânul – își dezvăluie puterile neobișnuite în împrejurări critice. Astfel, Sfânta Duminică rostește profeția că mezinul craiului va ajunge împărat după ce este miluită cu un bănuț și dispăre într-un nor misterios, ceea ce informează asupra puterilor ei supranaturale. Spânul, la rândul său, se încadrează în categoria personajelor umane prin aparență, dar profund degradate prin esență. Aceste caracteristici particulare sunt ilustrate cel mai bine de personajele auxiliare care îl însoțesc pe Harap – Alb la curtea Împăratului Roș. Uriașii care îl însoțesc pe Harap-Alb sunt puternic umanizați, atât sub aspect fizionomic, cât și sub aspect psihologic. Portretele lor se alcătuiesc prin trimitere la ființa umană – „schimonositură de om”, „pocitanie de om”, „dihanie de om”, „namilă de om”, „arătare de om”. Deși sunt puternic caricaturizați, uriașii nu își pierd trăsăturile umane – Gerilă se ceartă cu însoțitorii nemulțumiți de căldura pe care a făcut-o în casă și „trânțește o brumă pe pereți” care îi contrariază pe ceilalți. Gerilă, Flămânzilă și Setilă sunt expresia alegorică a unora dintre impulsurile aparținând instinctului de apărare și de conservare ale ființei umane. Acțiunile lor se înscriu, de altfel, în sfera realității mai mult decât în sfera supranaturalului. Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă aparțin preponderent tipologiei fabulos-mitice. Simțurile lor exagerate se circumscriu sferei cunoașterii. Singurele personaje auxiliare care amintesc de basmele populare sunt calul, albinele, furnicile, personificate și dobândind calități supranaturale. Având în vedere caracteristicile personajelor, se poate spune că în basmul cult fantasticul este puternic antropomorfizat (umanizat). Calul cel năzdrăvan, de exemplu, este „nu numai un mijloc de locomotie, ci și o inteligență excepțională, având grai” (George Călinescu). „Psihologia misterioasă” a acestui personaj animalier se vedește în mai multe circumstanțe: când mezinul craiului alege calul după sfatul Sfintei Duminici, lovește mârtoaga care se apropie de jeratic cu frâul de trei ori. Când calul își dezvăluie esența, se răzbună, purtându-l pe stăpân până la nori, până la soare și până la lună. Este un semn de acceptare ca stăpân a mezinului, dar și dorință de a-i arăta acestuia că are o putere ieșită din comun: „Ei, stăpâne, cum ți se pare? Gândit-ai vreodată c-ai să ajungi soarele cu picioarele, luna cu mâna și prin nouri să cauți cununa?” La fel, după întoarcerea de la curtea Împăratului Roș calul nu face apel la puterile sale supranaturale decât în ultimă instanță, când îl omoară pe Spân, aruncându-l din înaltul cerului. Încheindu-se șirul încercărilor inițiatice cărora eroul este merit a le face față, acum calul năzdrăvan are dreptul de a interveni, extirpând definitiv răul întruchipat de omul spân.

Basmul cult propune o diversitate de personaje care pot fi clasificate după diferite criterii. Particularitățile lor cele mai interesante sunt umanizarea, ieșirea din normă, complexitatea. Prin toate caracteristicile, aceste personaje devin memorabile și susțin o trăsătură esențială a acestei specii, deoarece, „când dintr-o narațiune lipsesc acești eroi himerici, n-avem de-a face cu basmul.” (George Călinescu, *Estetica basmului*)